

SZELLEMI ÉLET JOGREND GAZDASÁG

Rudolf Steiner

Az alábbi cikk több száz olyan publikáció egyike, melyekben Rudolf Steiner (1861-1925) ismerteti legnagyobb fölfedezését: az emberi természet és a szociális organizmus hármas tagozódásának eszméjét, a *Dreigliederung*-ot. Először 1917. nov. 14-én Zürichben beszélt nyilvánosan a *Dreigliederung*-ról. 1919 februárjában megjelent röpirata, *Aufruf an das deutsche Volk und an die Kulturwelt* (Felhívás a német néphez és a kultúrvilághoz) tömör megfogalmazásban tartalmazza a hármas tagozódás, a tartós európai béke megteremtésére alkalmas társadalmi élet eszméjét. Ugyanebben az évben adja ki a *Die Kernpunkte der sozialen Frage in den Lebensnotwendigkeiten der Gegenwart und Zukunft* (A szociális kérdés lényege a jelenkor és a jövő életének szükségyszerűségeiben) című művét. A könyvben leírtakat számos más írása, újságcikke és Európa nagyvárosaiban tartott több, mint száz előadása egészítette ki. A hármas tagozódás nem elmélet és nem program volt, hanem a társadalmi élet teljes megújítására alkalmas, a szociális fejlődési tendenciák megismeréséből származó koncepció. Steiner a *Dreigliederung*-ot – mint a háború befejezéséhez és a szövetséges csapatokkal folytatandó béketárgyalásokhoz alapul szolgáló kezdeményezést – két memorandumban is megfogalmazta, és eljuttatta

Ausztria és Németország vezető kormányköreihez. Javaslatát figyelmen kívül hagyták. A szociális organizmus hármas tagozódásának eszméje ebben a sorsdöntő világtörténelmi helyzetben sem széles körben, sem a felelős posztokat betöltő embereknél nem talált befogadásra. A népek felszabadoztatásáról és önrendelkezési jogáról szóló wilsoni doktrína és a bolsevizmus szociális eszméje diadalmaskodtak. Az Egyesült Államok európai ügyekbe történt beavatkozása és a bolsevik forradalom győzelme volt az a két sorsdöntő esemény, melyek máig meghatározzák Európa népeinek életét. Ma már általános tapasztalat, hogy a nyugat-európai történelem során kialakult és Kelet-Európában a bolsevizmus által abszurdításig vitt központosított államszervezet képtelen a gazdaság és a szellemi élet irányítására. A még elfogulatlanul gondolkodni képes ember számára ebből a tapasztalatból ma már nyilvánvaló az, amit Steiner a múlt század végén megfogalmazott, hogy a szociális fejlődési tendenciák abban az irányban hatnak, hogy az államnak fokozatosan ki kell vonulnia mind a gazdaságból, mind pedig az oktatás, a tudomány, a művészet, azaz a szellemi élet területéről. Ha ez megtörténik, és a gazdasági élet a saját törvényei szerint működhet, akkor képes lesz a maga intézményes rend-

szerét is kialakítani. Az államnak, mint demokratikus intézményrendszernek nem lehet más feladata, mint hogy biztosítsa állampolgárai számára a jogegyenlőséget, és gondoskodjon külső és belső védelmükről. A szellemi életben nem lehet demokráciáról beszélni, mert a szellemi élet individuális képességeken alapul, természeténél fogva hierarchikus. Szocializmus – azaz szociális igényekre épülő rendszer – csak a gazdasági életben lehet, ahol az emberek egymásra utaltak, ahol a kölcsönösségnek kell érvényesülnie.

Ami ma Magyarországon történik, az – talán egész Európában leginkább – nyilvánvalóvá teszi, hogy milyen irányt kell vennie a társadalom átalakításának. Visszarendeződéstől félünk és hatalmi vákuumról beszélünk. Visszarendeződés a történelemben soha nem történt, a vákuum pedig nem a hatalomban, hanem a szellemi életben van. Ezért elsősorban gondolatokra, a jövőre vonatkozó gyakorlati, életképes gondolatokra van szükségünk, nehogy egy még a visszarendeződésnél is rosszabb állapot következzen be.

Rudolf Steiner gondolatai mindennapi gyakorlatunk forrásai lehetnek, ezért közöljük alábbi írását, és lapunk további számaiban továbbiakat is közzé kívánunk tenni.

Kálmán István

Sok szó esik a jelenlegi szociális mozgalomban szociális intézményekről, de szociális és aszociális emberekről annál kevesebb. Szinte fel sem merül a „szociális kérdéssel” kapcsolatban, hogy a társadalmi intézményeket a bennük tevékenykedő emberek teszik szociálissá vagy anti-szociálissá. A szocialista gondolkodók azt hiszik, hogy a termelőeszközök társadalmi kezelése fogja megvalósítani a széles néprétegek követeléseit és minden további nélkül feltételezik, hogy ezzel együtt ki kell alakulnia az emberek szociális együttműködésének is. Mivel látták, hogy a kapitalista gazdasági rend aszociális állapotokhoz vezetett, úgy vélik, hogy ezzel a gazdasági renddel együtt el fog tűnni annak antiszociális hatása is.

Az bizonyos, hogy a modern magántőkén alapuló gazdasági formával együtt óriási mértékű szociális károk keletkeztek. De az vajon bebizonyosodott-e, hogy ezek szükségszerű velejárói ennek a gazdasági rendszernek? Hiszen egy gazdasági rendszerből lényegéből fakadóan más nem következhet, mint hogy olyan élethelyzetekbe hozza az embereket, amelyek között azok célszerű vagy célszerűtlen módon javakat állítanak elő maguk és mások számára. A modern gazdasági rendszerben a termelőeszközök egyes személyek vagy csoportok hatalmába kerültek. A technikai eredményeket gazdasági hatalomkoncentrációval lehet a legcélszerűbben hasznosítani. Ameddig ez a hatalom csak a javak előállításának terén érvényesül, alapvetően más a szociális hatása, mint amikor átterjed jogi vagy szellemi területre. Éppen ez az átterjedés vezetett az utóbbi évszázadok során azokhoz a szociális károkhoz, amelyeket a modern szociális mozgalom ki akar küszöbölni. A termelőeszközök tulajdonosa gazdasági fölénybe került másokkal szemben. Ennek következtében olyan erőket talált a közigazgatásban és a népképviselőletben, melyek segítségével egyéb uralmi pozíciókat is szerezhettek magának a tőle gazdaságilag függőkkel szemben, mégpedig a demokratikus államrendszer jogi területén. A gazdaságot uralók gazdasági fölényük segítségével monopolizálták a szellemi életet is.

Ezek után a legegyszerűbbnek látszik az egyének gazdasági fölényét fölszámolni, hogy ezáltal jogi és szellemi fölényüket is kivonjuk a világból. Így valójában leegyszerűsítjük a szociális gondolko-

dást, amennyiben nem gondolunk arra, hogy azért van szükség a műszaki és gazdasági tevékenységnek a modern élet megkívánta összekapcsolására, hogy a gazdasági élet működésében a lehető leggyümölcsözőbben bontakozhasson ki az egyéni kezdeményezés és individuális rátermettség. Ez azért szükséges, mert a modern körülmények között másképp nem lehet termelni. Az egyéni képesség nem érvényesülhet a gazdaságban, ha az egyén munkájában és döntéseiben a közösség akaratahoz van kötve. Aligha-nem sokakat félrevezet az az eszme, hogy az egyének nem a maga számára, hanem a közösség számára kell termelnie. Az, hogy ez bizonyos értelemben igaz, nem kellene hogy meggátolja a másik igazság fölismerését, miszerint a közösségből nem keletkezhetnek olyan gazdasági döntések, amelyeket a kívánt módon egyének valósítanak meg. Ezért a valóságnak megfelelő gondolkodás nem várhatja a szociális károk orvoslását a gazdasági élet olyan átalakításától, ahol társadalmi termelés lépne a termelőeszközök egyéni igazgatása helyébe. Sokkal inkább arra kell törekednünk, hogy az egyéni kezdeményezés és ügyesség működése mellett úgy akadályozzuk meg a károk keletkezését, hogy közben ne gátoljuk magát a működést. Ez csak akkor lehetséges, ha a gazdálkodó ember jogi viszonyait nem befolyásolják gazdasági érdekek, és ha ezektől az érdekektől független az is, aminek az emberek számára a szellemi életben kell teljesülnie.

Azt nem állíthatjuk, hogy a gazdasági élet képviselői érdekeik ellenére is képesek lesznek megőrizni egészséges jogi ítéleteiket, s azt sem, hogy bár tapasztalataik és munkájuk alapján jól ismerik a gazdasági élet igényeit, a gazdasági körforgásban kibontakozó jogi életet is a legjobban fogják tudni rendezni. Akinek ez a véleménye, az nem veszi figyelembe, hogy az ember az élet valamely területén csak az illető terület érdekeit képviselheti: a gazdasági életben csakis gazdasági érdekeket. Amennyiben a jogi érdekeket is a gazdaságból kellene kifejlesztenie, akkor azok csak álcázott gazdasági érdekek lennének. Valódi jogi érdekek csak olyan talajon keletkezhetnek, ahol elkülönítve kezelik a jogi életet; ezen az alapon csakis az iránt érdeklődnek majd, hogy mi a helyes. Miután pedig ilyen értelemben foglalkoztak a jogi szabályo-

zással, akkor az, ami keletkezik, hatni fog a gazdasági életre. Nem lesz arra szükség, hogy korlátozzuk az egyént a gazdasági hatalom megszerzésében, mert ez a hatalom csak arra lesz jó, hogy az egyén képességeinek megfelelő gazdasági teljesítményt nyújtson, arra azonban nem, hogy segítségével jogi előnyökhöz jusson.

Felhozható az az ellenvetés, hogy a jogviszonyok a gazdálkodó emberek érintkezésében jutnak érvényre, tehát egyáltalán nem lehet azokat a gazdasági élettől elkülönítve értelmezni. Ez elvileg igaz ugyan, de nem teszi szükségessé, hogy a gyakorlatban a gazdasági érdekek határozzák meg a jogviszonyok szabályozását. Egy üzem szellemi vezetőjének és munkásainak jogviszonyban kell állniuk egymással, de ez nem jelenti azt, hogy e viszonyok kialakításába az üzemvezető mint vezető szólhat bele. Ám beleszólásbavetig gazdaságifelsőbbségét, ha a gazdasági együttműködés és a jogi viszonyok szabályozása ugyanazon az alapon történik. Csak ha egymástól teljesen független alapon rendezik a jogot és a gazdálkodást, és ha a gazdálkodás a jogrend ellenében nem juthat hatalomhoz, működhet egyik a másikában úgy, hogy nem esik csorba az emberek jogérzetén, és a gazdasági teljesítmény sem válik áldásból átokká.

Ha a gazdaságilag erősek jogi előnyök kivívására használhatják hatalmukat, akkor a gazdaságilag gyengékben ellenállás fejlődik ki ezen előnyökkel szemben; és ha ez kellőképp felerősödik, forradalmi megrázkódtatásokhoz vezet. Ha azonban az önálló jogi háttér léte meggátolja jogi előnyök keletkezését, akkor nem lépnek föl ilyen megrázkódtatások. Az önálló jogéletből következően rendezetnek működnek azok az erők, amelyek az önálló jogélet hiányában megszorodnak az emberekben és erőszakos robbanásokhoz vezetnek. Aki el akarja kerülni a forradalmakat, annak olyan társadalmi rend megteremtésére kell gondolnia, amelyben időben folyamatosan játszódik le az, ami egyébként egyetlen világtörténelmi pillanatban történne meg.

Mondhatják, hogy a modern szociális mozgalomban elsősorban a gazdasági egyenlőtlenségek leküzdéséről, nem pedig a jogviszonyról van szó. Erre azt kell válaszolnunk, hogy az emberekben élő követeléseket nem mindig fejezik ki helyesen az ezekből tudatosított gondolata-

tok. E gondolatok a közvetlen tapasztalatból származnak, ám a követeléseket az élet közvetlenül nem tapasztalt, mélyebb összefüggései hozzák létre. Aki olyan körülményeket szeretne teremteni, amelyekkel megvalósíthatók ezek a követelések, annak meg kell kísérelnie behatolni a mélyebb összefüggésekbe. Ha a jog és a gazdaság között az újabb korban fennálló viszonyt megvizsgáljuk, azt látjuk, hogy az emberek jogi élete függő helyzetbe került a gazdaságtól. Ha a gazdasági formák egyoldalú megváltoztatásával arra törekednénk, hogy az e függőség következtében fellépő gazdasági egyenlőtlenségeket látszólag számúzzuk a világból, akkor hamarosan hasonló egyenlőtlenségek keletkeznének, amikor is az új gazdasági formák ismét megalkotnák a maguk jogi formáit. Csak akkor fogunk valóban ahhoz közeledni, amit a szociális mozgalom a modern emberi élet felszínére hozott, ha olyan társadalmi életkörülményeket teremtünk, amelyekben a gazdasági igények és érdekek mellett a jogiakat is önállóan tapasztalhatjuk meg és elégíthetjük ki.

A szellemi életet is ugyanígy kell viszonyítanunk a jogi és a gazdasági élethez. Az utóbbi évszázadok körülményei között a szellemi élet művelése csak nagyon korlátozott mértékben tudott hatni a politikai-jogi és gazdasági életre. Az államivá vált jogi hatalom érdekei szerint alakult a szellem művelésének egyik legfontosabb ágazata: a nevelés- és oktatásügy. Így az állami igényeknek megfelelően nevelték és tanították az embereket. Az állami mellett fellépett a gazdasági hatalom is: ha valaki a fennálló oktatási és nevelési intézményekben emberi képességeit ki akarta bontakoztatni, akkor ezt csak az élethelyzetéből adódó gazdasági hatalom alapján tehetette. Így azok a szellemi erők, amelyek a politikai-jogi és gazdasági életben működtek, jellegükben teljesen ennek az életnek a lenyomatává váltak. A szabad szellemi életnek le kellett mondania arról, hogy teljesítményét az állami-politikai életben érvényesítse. A gazdasági életben is csak olyan mértékben tehetette azt, amennyiben az még az állami-politikaitól független volt. Hiszen a gazdaságon belül a tehetséget nyilvánvalóan érvényesülni kell hagyni, mivel a termelékenység elsorvad, ha a körülmények jóvoltából hatalomra szert tett tehetségtelen egyedül intézkedik.

Ám ha a sok szocialista gondolkodó törekvése megvalósulna, és a gazdasági életet a politikai-jogi élet mintájára iránnyítanák, akkor a szabad szellemi élet művelése kiszorulna a nyilvánosságból. Az a szellemi élet pedig, amelyik csak a politikai-jogi és gazdasági valóságon kívül fejlődhet, életidegen lesz. Tartalmát olyan forrásokból kell merítenie, amelyek nem függenek össze elevenen ezzel a valósággal, és ez a tartalom idővel olyan alakul, mint valami életre kelt absztrakció, amelyik csak kereng a valóság körül anélkül, hogy megfelelően hatna rá.

Ilyenformán két áramlat keletkezik a szellemi életben. Az egyik a politikai-jogi és gazdasági élet naprólnapra keletkező követelményeiből meríti tartalmát és keresi az e követelményeknek megfelelő intézményeket, de közben nem kutatja az ember mint szellemi lény szükségleteit. Külső intézményekbe kényszeríti az embereket anélkül, hogy meghallaná, mit is szól ehhez az ember belső természete. A másik belsőleg felismert és akaratesszéményekből indul ki. Ezeket úgy alakítja, ahogy az ember bensője megköveteli, de ezek a felismerések elméledésből származnak, nem pedig a gyakorlati életben tapasztalt vetületei. Ezen eszmények az igazról, jóról és szépről való elméledésekből származnak, de nincs meg az erejük a gyakorlati élet alakítására. Gondoljunk azokra az ismeretekre, vallási eszményekre és művészi érdeklődésre, amelyeket a kereskedő, a gyáros, az állami tisztviselő gyakorlati életén kívül belsőleg megél, illetve azokra a képzetekre, amelyek a tisztviselő tevékenységében rejlenek és a könyvelésében fejeződnek ki, vagy arra, ahogyan őt a nevelés és tanítás felkészíti hivatalára. A két szellemi irányzat között szakadék húzódik, és ezt az utóbbi időben nagyon elmélyítette az, hogy a valósághoz való viszonyban egy, a természettudományban kialakult és ott teljesen helyénvaló gondolkodásmód vált métrékadóvá. Ez a gondolkodásmód olyan dolgok és folyamatok törvényeit akarja megismerni, amelyek az emberi tevékenység hatókörén kívül esnek. Eszerint az ember úgyszólván csak nézője annak, amit a természeti törvényekben felismer. Amikor pedig a technikában működésbe hozza a természeti törvényeket, akkor is csak olyan események elindítója, amelyeket a saját lényén kívülálló erők működtetnek.

A megismerési mód, melynek segítségével így munkálkodik, különbözik az ember természetére vonatkozótól. Nem tárl semmit azokról a világfolyamatokról, amelyekben az ember saját lényé gyökeres. Ehhez a felismeréshez olyan szemléletre lenne szükség, amely egybefogja az emberen kívüli és az emberi világot.

Efféle tudásra törekszik a modern antropozófiai irányultságú szellemtudomány. Teljesen elismeri a természettudományos gondolkodásmód jelentőségét az emberiség újkori fejlődésében. Tisztában van azonban azzal, hogy amit a természettudományos megismerés közvetít, az csak a külső emberre vonatkozik. A vallásos világnézetek bölcsességét is elismeri, de tudja, hogy ezek a világnézetek az újkori fejlődésben a lélek belső ügyévé váltak, a külső élet pedig elme mellettük anélkül, hogy a világnézetek formálnák azt az emberek által.

A szellemtudomány természetesen követelményeket állít a megismerés elé. Ezekhez egyelőre nagyon kevéssé vonzódik az ember, mivel az utóbbi századokban hozzászólt ahhoz, hogy a gyakorlati élet és a belső lelki élet egymástól különválasztott terület. Ebből a megszokásból származik az a szemlélet, amely hitetlenül szegül szembe minden olyan törekvéssel, amely a szellemi belátás talaján akarja kifejezni a véleményét az élet szociális alakításáról. Nézzük meg az életidegen szellemi életből megszületett szociális eszméket: emlékezhetünk Saint Simon, Fourier és mások gondolataira. A vélemény, mely ezen eszmékről kialakult, jogos, hiszen azok nem a valóságban tapasztalt, hanem csak elgondolt megismerési irányzatokból jöttek létre. Ebből a véleményből az az általánosítás keletkezett, hogy nincs megfelelő szellemi módszer a gyakorlati életben megvalósítható eszmék megteremtésére. Ezen általánosítás szülte nézetek mai alakjukban többé-kevésbé Marxhoz vezethetők vissza. Képviselőik semmire sem tartják azokat az eszméket, amelyek a szociálisan kielégítő állapotok létrehozásában szerepet játszhatnának, hanem azt állítják, hogy a gazdasági fejlődésnek kell olyan eredményre vezetnie, amelyből a megfelelő állapotok kialakulnak. Azt szeretnék, hogy a gyakorlati élet menjen a maga útján, hiszen ebben a gyakorlatban az eszmék úgyszólván tehetetlenek lennének. Elvesztették a bizalmukat a szellemi

élet erejében. Nem hiszik, hogy létezhet a szellemi életnek olyan fajtája, amely legyőzi az utóbbi századokban általánosan érvényre jutott életidegenséget.

Éppen effajta szellemi életre törekszik az antropozófiai irányultságú szellemtudomány. Olyan forrásokból akar meríteni, amelyek egyúttal a valóság forrásai is. A legbelső emberi természetben működő erők megegyeznek azokkal, amelyek az emberen kívüli valóságban tevékenykednek. Ezekig az erőkig a természettudományos gondolkodásmód nem jut el, mivel értelemszerűen a külső valóságból származó tapasztalatait dolgozza fel természettörvényekké. De a vallásos világnézetek sem kapcsolódnak többé ezen erökhöz. Elfogadják ugyan a hagyományokat, de anélkül, hogy azok gyökeréig, az emberi belsőbe hatolnának. A szellemtudomány éppen ezen gyökerekig akar hatolni. Megismerési módszereket fejleszt ki, melyek segítségével eljut az emberi belsőnek azokba a járataiba, ahol az emberfölötti történés az emberben folytatódik. A szellemtudomány felismerései az emberi belsőben tapasztalt valóságot fejezik ki. Nem kiagyalt, hanem a valóság erőivel telített eszmékké sűrűsödnek össze. Ezek az eszmék képesek magukban hordani a valóság erejét, amikor irányt akarnak adni a szociális akaratnak. Érthető, ha az emberek eleinte bizalmatlanok a szellemtudomány iránt. Ez a bizalmatlanság azonban csak addig tart, ameddig nem ismerik föl, hogy ez lényegesen különbözik az utóbbi időben kialakult, és általában egyedül lehetségesnek tartott tudományos áramlattól. Ha sikerül megbirkózniuk a különbözős felismerésével, akkor többé nem fogják azt hinni, hogy a szociális tényezők gyakorlati alakításához nem kellene szociális gondolatok, hanem észre fogják venni, hogy a gyakorlatra vonatkozó gondolatok csakis olyan szellemi életből fakadhatnak, amely képes az emberlét gyökereihez hatolni. Fel fogják ismerni, hogy az utóbbi időben azért zavarodott össze a szociális helyzet, mivel az emberek olyan eszmékkal akartak a tények fölébe kerekedni, amelyekből a tények újra meg újra kiszakították magukat.

Az ember lényébe hatoló szellemi szemlélet erkölcsi értelemben is jó ösztönzésekre lel a cselekvéshez, hiszen a rosszra hajló ösztönzés éppen akkor keletkezik az emberben, amikor lényének

mélységeit gondolataiban és érzéseiben elhallgattatja. A szóban forgó szellemi szemléletből keletkezett szociális gondolatok természetük szerint egyben erkölcsi eszmék is. Mivel azonban ezek nemcsak kiagyalt, hanem megélt gondolatok, megvan az erejük megragadni az akaratot és élő cselekvéssé tenni. A szociális gondolat és erkölcsi gondolat összetartozik a valódi szellemi szemléletben. Az ilyen szellemi szemléletet kifejlesztő élet minden tevékenységgel belső rokonságban van, még a legjelentéktelenebbel is. Ezáltal a szociális érzés, az erkölcsi ösztönzés és a gyakorlati életvitel egymásba fonódó egyetlen egységgé lesz. Ilyen szellemi magatartás csak úgy alakulhat ki, ha teljesen független minden olyan hatalomtól, amely nem közvetlenül magából a szellemi életből származik. A szellem művelésének jogi-állami szabályozása megfosztja erejétől a szellemi életet. Ezzel szemben ha a szellemi életet a benne lévő érdekekre és impulzusokra bízják, akkor az mindenre ki fog hatni, amit az ember a szociális élet területén tesz. – Újra és újra felmerül az az elvetés, hogy ha a szociális viselkedést erkölcsi impulzusra akarjuk építeni, akkor először teljesen meg kell változniuk az embereknek. Ám ez a feltevés nem veszi számításba, hogy egyes erkölcsi ösztönzések elcsökevényesednek az emberben, ha azokat nem a szabad szellemi életből hagyják kibontakozni, hanem olyan irányba terelik, hogy rajtuk keresztül egy politikai-jogi társadalomalakzat működtethesse megszabott szerepeit. Kétségtelen, hogy a szabad szellemi életben felnevelt és tanított ember sokat visz majd hivatásába a lényéből fakadó, rá jellemző kezdeményezésből. Nem lehet majd őt – akár egy kereket a gépbe – beleilleszteni a társadalmi hajszába. Amit azonban végül is hivatásába visz, nem kárára, hanem hasznára válik majd az egész harmóniájának. A társadalmi élet egyes területeinek történései abból következnek majd, ami a bennük tevékenykedő emberek szellemében él.

Azok az emberek, akik az ismert szellemi atmoszférából kialakult lelki közegeben élhetnek, a gazdaság követelte intézményeket a szociális követelményeknek megfelelően fogják életre kelteni. Ezeket az intézményeket azonban olyan emberek nem működtethetik szociálisan, a követelményeknek megfelelően, akik

nek belső természete nem egyezik meg külső tevékenységükkel. Ugyanis nem maguk az intézmények azok, amik szociálisan működhetnek, hanem a szociálisan érző emberek képesek erre az élő jogi érdekekből megalkotott jogi szervezetben és egy olyan gazdasági életben, amely szükségleteket szolgáló javakat állít elő a legcélszerűbb módon. Ha a szellemi élet szabad, és csakis az önmagában meg lévő ösztönzésekből fejlődött ki, akkor a jogi élet annál jobbá válik, minél inkább az élő szellemi tapasztalat neveli az embereket a jogi szabályozás módjának meglátására. A gazdasági élet is olyan mértékben lesz gyümölcsöző, amilyen mértékben a szellemi művelés az embereket erre alkalmassá teszi.

Minden, ami az emberek szociális együttműködésében intézményekben valósul meg, eredendően szándékok hordozta akarat eredménye. Csak ha az élet bonyolulttá válik – ahogy ez az utóbbi idők technikai termelési módjának hatására történt –, akkor veszi el kapcsolatát a gondolattal áthatott akarat a szociális körülményekkel. Ez utóbbiak azután a saját mechanikus útjukon haladnak tovább. Az ember pedig, lelki szükségleteit kielégítendő, elvont szellemi síkon keresgél. A körülmények olyanforma alakulásából, amely fölött nem volt hatalma az egyén szelleméből származó akaratnak, jöttek létre azok az állapotok, amelyeknek a megváltoztatására törekszik a modern szociális mozgalom. Hiszen a jogi életben és a gazdasági körforgásban működő szellemhez nem található többé az utat az egyén szellemi élete; a társadalmi rendszer olyan, hogy az egyént sem jogilag, sem gazdaságilag nem engedi kibontakozni. Aki ezt nem ismeri fel, az egyre csak kifogásolni fogja azt a szemléletet, amelyik a társadalom szervezetét a szellemi élet, a jogállam és a gazdasági körforgás önállóan kezelt területeire akarta tagolni: szerinte ily módon szétbomlik a társadalmi élet szükséges egysége. Azt kell válaszolnunk neki, hogy ez az egység önmagát bomlasztja szét azért, hogy saját magából akarja fenntartani magát. Hiszen a gazdasági hatalomból kifejlődő jogi élet működésével aláássza a gazdasági hatalmat, mert a gazdaságilag hátrányos helyzetűek e jogot idegen testnek fogják érezni a társadalom szervezetében. Az a szellem, amely olyan jogi és gazdasági életben válik uralkodóvá,

amelyben ez utóbbiak akarják szabályozni működését, az egyén lélekforrásából születő élő szellemet a gyakorlati étellel szembeni tehetetlenségre kárhóztatja. Ám ha a jogrendet önállóan a jogi tudatból alkotják meg, és a szellemből származó egyéni akarat szabad szellemi életben fejlődik ki, akkor a jogrend és a szellemi erő a gazdasági tevékenységgel összhangban fog működni. Ez csak akkor lehetséges, ha mindezek maguk alakítják ki saját létüket önálló életterületeiken. Éppen különválasztásuk folytán vonzódnak majd az egység hez, míg egy mesterséges egységben elidegenednek egymástól.

Sok szocialista gondolkodó a következő szavakkal fogja elintézni az ismertett szemléletet: a társadalom szerveztének tagolása nem képes létrehozni a gazdaságilag kívánatos állapotokat, erre csakis egy megfelelő szervezet képes. Aki így beszél, az nem számol azzal, hogy a gazdaság szervezetében önálló akaratra képes emberek tevékenykednek. Ha azonban ezt mondjuk neki, nevetni fog; mert ezt magától értetődőnek találja. Közben pedig olyan társadalmi szervezetre gondol, ahol ezt a „magától-értetődést” mégsem veszik figyelembe. A gazdaság szervezetében olyan közösségi akaratnak kell működnie, amely a benne egyesülő emberek egyéni akaratából jött létre. Ám az egyéni akaratok nem érvényesülnek, ha a közösségi akarat teljes egészében egy gazdaságot szervező eszméből származik. Akkor azonban maradéktalanul kibontakoznak, ha a gazdasági területen kívül létezik olyan jogi terület, amelyben nem gazdasági szempontok a mérvadóak, hanem csakis a jogi tudat szempontjai, és ha kettejük mellett a csupán szellemi ösztönzéseket követő szabad szellemi élet is helyet kap. Akkor majd nem olyan mechanikusan működő társadalmi rend jön létre, amelyhez nem lehet az egyéni akaratokat huzamosabb

időre hozzáigazítani, hanem lehetővé válik, hogy az emberek szociális szellemű egyéni akaratukból folytonosan alakítsák a társadalmi állapotokat. A szabad szellemi életben az egyéni akarat meg fogja őrizni szociális irányultságát, az önálló jogállamban a szociális érzületű egyéni akaratokból igazságosan működő közösségi akarat fog keletkezni, így az önálló jogrend szervezte szociális irányultságú egyéni akaratok a szociális igényeknek megfelelően fognak tevékenykedni a javakat termelő és elosztó gazdasági körforgásban.

A legtöbb ember ma még nem hisz benne, hogy az egyéni akaratokból kiindulva lehetséges megalapozni egy szociálisan megfelelő társadalmi rendet. Ez érthető, hiszen a gazdasági és állami függőségben kifejlődött szellemi életből nem keletkezhet ilyen hit. Az a szellemi magatartás, amely nem szabadon magából a szellem életéből, hanem valamely külső szervezetből fejlődött ki, nem tudhatja, mire képes a szellem valójában. Vezetetni akarja magát, mivel nem ismeri fel, hogyan irányíthatná magát, ha az erőt saját forrásaiból meríthetné. Azt szeretné, ha a szellem irányítása a gazdasági és jogi szervezet mellékhatásaként jönne létre, és nem veszi figyelembe, hogy gazdaság és jogrend csak úgy létezhet, ha áthatja őket a magamagát követő szellem.

A szociális megújuláshoz nemcsak jó akaratra van szükség, hanem bátorságra is, mely szembeszegül a szellem erejében kételkedő hitetlenséggel. Ezt a bátorságot az a valódi szellemi képesség kelteti életre, amely alkalmasnak érzi magát olyan gondolatok létrehozására, melyek nem csupán a belső lelki tájékozódást szolgálják, hanem keletkezésükkor már magukban hordják a gyakorlati élet kiala-

kításának csírán. A szellemi mélységekbe leszálló akarat oly erőssé válhat, hogy minden emberi tettben közreműködhet.

Az életben gyökerező szellemi képességen sokszor azon impulzusok összegét érti, melyekre annak van szüksége, aki a saját megszokott életpályáján mozog, és aki a szellem oldaláról a megszokottba történő bármely beavatkozást idealista zavarosságnak tart. Az imént vázolt szellemi szemléletet nem kellene összetéveszteni sem azzal az elvont szellemiséggel, amely érdekeit nem képes kiterjeszteni a gyakorlatra, sem pedig azzal a szellemi irányzattal, amelyik, ha a gyakorlati élet irányítására gondol, tulajdonképpen azonnal megtagadja a szellemet. Ez a két gondolkodásmód nem veszi észre, hogyan működik a szellem a külső élet tényeiben, ezért helytelennek érzi az ebbe a működésbe történő tudatos behatolás igényét. Pedig éppen ez az igény nemzi azt a felismerést, amely a „szociális kérdést” a helyes fényben láttatja. Ezért olyan kevésbé kielégítőek e „kérdés” jelenlegi megoldási kísérletei, hiszen sokaknak még a lehetőségük sincs meg valódi tartalmának meglátására. Úgy vélik, hogy gazdasági területen merül fel a kérdés – gazdasági intézkedéseket keresnek tehát megválaszolásukra. Azt gondolják, hogy a gazdaság átalakításában meglelik a megoldást. Nem ismerik föl, hogy ezeket az átalakításokat csak olyan energiák hozhatják magukkal, amelyek az emberi természetből szabadulnak föl az önálló szellemi és jogi élet föléledésével.

(Tatai Mária fordítása)

Rudolf Steiner (1861–1925) az antropozófiai mozgalom alapítója. Gondolatai termékenyítő impulzusokat adtak többek közt az orvostudomány, építészet, pedagógia, mezőgazdaság területeinek. Irányításával jött létre a Dornachban (Svájc) működő Szellemtudományi Főiskola, a Goetheanum.

Goethe színeköre